

21. YÜZYILDA ÖZYÖNETİM: KÖKLER, KURAKLIKLAR, UFUKLAR

Gamze YÜCESAN ÖZDEMİR*

Öz

21. yüzyılın ilk çeyreği tamamlanırken hem dünyada hem de neoliberalizmin iş güvencesini, iş güvenliğini, eğitimi ve sağlığı tehdit ve tahrip ettiği bir süreçte, işçi sınıfının söz ve karar hakkına yeniden katılabileceği imkanlar üzerine düşünmek önemlidir. Bu imkanların başında özyönetim deneyimleri gelir. Bu çalışma, farklı tarihsel anlarda ve coğrafyalarda farklı biçimlerde tezahür eden deneyimlerin bıraktıkları kazanımları ve dersleri, bugüne devrettikleri gelecek ufkuyla birlikte ele almayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada şu sorulara cevap aranmaktadır: Özyönetimin tarihsel kökleri nerede bulunabilir? Özyönetim tartışmalarındaki teorik ve politik farklılıklar nelerdir? Kendi geleceğini yaratacak, kolektif enerjiyi var edecek ve yaşamda inisiyatif alacak özyönetimler nasıl kurulabilir?

Anahtar Kelimeler: Yönetim, Siyaset, Siyasal Katılım, İşçi Sınıfı.

SELF-MANAGEMENT IN THE 21ST CENTURY: ROOTS, DROUGHTS, HORIZONS

Abstract

As the first quarter of the 21st century draws to a close, it is important to reflect on the possibilities for the working class to regain a voice and decision-making power, both in the world and in a period when neoliberalism threatens and destroys job security, job security, education and health. One of these possibilities is the experience of self-management. This study aims to examine the achievements and lessons left behind by these experiences, which have manifested themselves in different forms in different historical moments and geographies, together with the future horizon they have handed over to the present. To this end, the study seeks to answer the following questions: Where can the historical roots of self-government be found? What are the theoretical and political differences in the self-government debates? How can self-governments be established that will create their own future, generate collective energy and take the initiative in life?

Keywords: Management, Politic, Political Participation, Working-class.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, yucesangamze@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0156-7463.

Giriş

21. yüzyılın ilk çeyreği tamamlanırken hem dünyada hem de Türkiye’de işçi sınıfının toplumsal ve siyasal yönetim süreçlerinin büyük ölçüde dışına itildiği tartışılıyor. Hakim ekonomik, siyasal ve kurumsal örgütlenmeler işçi sınıfını siyasal katılımdan uzaklaştırıyor. Neoliberal dönemde toplumsal yaşamın her alanında baskı artarken sömürü, borçlanma ve yabancılaşma da derinleşmektedir. Kapitalizmin iş güvencesini, iş güvenliğini, eğitimi ve sağlığı tehdit ve tahrip ettiği bir süreçte, işçi sınıfının söz ve karar hakkına yeniden katılabileceği imkanlar üzerine düşünmek önemlidir.

Bu imkanların başında özyönetim deneyimleri gelir. Özyönetim tarihsel süreçlerde daima önemli tecrübeler şeklinde ortaya çıkmıştır. Mahalle meclisleri, konseyler, komiteler, forumlar bunun en önemli örnekleridir. Özyönetimin en yüksek aşaması olarak sovyetler, ülke yönetiminin inşa edildiği birimlerdir. En asgari düzeyde ise sendikaların işyeri sendika temsilcilikleri belirtilebilir (Cohen, 2021). Özyönetim işyerlerinde olabildiği gibi mahallelerde ve farklı yaşam alanlarında da örgütlenebilir. Bu deneyimler işçi sınıfının karar alma süreçlerine dahil olmasını ve hem kendisinin hem toplumun geleceği üzerinde denetimini cesaretlendirmiştir. Özyönetim temsiliyetin, söz hakkının ve kolektif hakların savunusunu toplumun kılcal damarlarında var eder. Egemen kapitalist üretim ilişkilerinin eleştirisini ortaya koyarken aynı zamanda onun alternatifini de gösterebilen gerçekliklerdir. Bu çalışma, farklı tarihsel anlarda ve coğrafyalarda farklı biçimlerde tezahür eden deneyimlerin bıraktıkları kazanımları ve dersleri, bugüne devrettikleri gelecek ufkuyla birlikte ele almayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada şu sorulara cevap aranmaktadır: Özyönetimin tarihsel kökleri nerede bulunabilir? Özyönetim tartışmalarındaki teorik ve politik farklılıklar nelerdir? Kendi geleceğini yaratacak, kolektif enerjiyi var edecek ve yaşamda inisiyatif alacak özyönetimler nasıl kurulabilir?

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde özyönetimin tarihsel kökleri ve geçmişi ele alınmaktadır. Tarihsel süreç içinde meclis, komite ve konsey gibi özyönetim deneyimlerindeki ortak özelliklere ışık tutulmaktadır. İkinci bölümde 1990’lardan 2010’lara kadar özyönetim deneyimlerinin teorik ve politik yönelimleri değerlendirilmektedir. Bu yıllarda neoliberalizme karşı ortaya çıkan yatay, lidersiz, merkezsiz forum ve konsey yapılanmalarına eleştirel bir yaklaşım geliştirilmektedir. Bu çerçevede söz konusu tartışmalar teorik ve politik kuraklıklar olarak ele alınmaktadır. Son bölümde ise 2010’lardan bugüne yükselen yeni itiraz ve örgütlenmeler incelenmektedir. Son yıllarda ortaya çıkan özyönetim arayışlarının öznelere, örgütlenme formları ve siyasal talepleri tartışmaya açılmaktadır. Bu bölümde özyönetimin gelenekten geleceğe birikimleri 21. yüzyılın yeni imkanlarıyla tartışılmakta, bu birikim ve imkanlar ufuklar olarak adlandırılmaktadır.

1. Özyönetimin Tarihsel Kökleri

Tarihin değişik uğraklarında ve dünyanın farklı coğrafyalarında özyönetim deneyimleriyle hem işyerleri hem de toplumsal yaşam yaratıcı ve yapıcı pratiklere sahne olmuştur. 1871 Paris Komününden 1917 Bolşevik Devrimine, 1920'ler ve 1970'lerde İtalya'ya, 1980'lerde Polonya'ya, 1990'larda Hindistan'a, Venezuela'ya, 2000'lerde Arjantin'e kadar uzanan tecrübelerden bahsetmek mümkündür (Ness ve Azzenelli, 2021). Dolayısıyla 19. yüzyıldan 21. yüzyıla kadar konseyler, meclisler ve komiteler işçiler tarafından yenilenen ve sürekli canlanan örgütlenme formları olmuştur.¹

Bu tartışmaların 20. yüzyıldaki tarihsel başlangıcı olarak Sovyetler'e ve Lenin'e, ardından fabrika konseyleri ve Gramsci'ye değinilebilir. İşçi sınıfı özyönetiminin kritik başlangıç noktası sovyetlerdir. Sovyetler 1905 Devrimi sonrası kurulur. Hem işçi temsilcileri hem de asker temsilcileri sovyetleri vardır. Bir süre sonra köylü temsilcileri sovyetleri de ortaya çıkar. Birçok şehirde işçi ve asker temsilcileri sovyetleri birlikte toplanmaktadırlar. Sovyetler doğrudan doğruya fabrikadaki işçilere ve kırlardaki köylülere dayanmaktadır (Anweiler, 1990). 1917 Devrimi'nin hazırlayıcısı ve "bütün iktidar sovyetlere" sözüyle devrimin yürütücüsüdürler. Lenin sovyetler için "işçi iktidarının çekirdeği" tanımını yapar. Ve işçilere şöyle seslenir: "Unutmayın ki şimdi siz kendiniz devletin dümeninin başındasınız. Siz kendiniz birleşip devletin bütün işlerini kendi elinize almazsanız size kimse yardım etmez. Bundan böyle, sizin sovyetleriniz devlet otoritesinin organlarıdır, tam yetki sahibi yasama organlarıdır" (2009: 253).

1917-1921 yılları arasında Rusya'daki fabrika komiteleri deneyimi de oldukça öğreticidir (Briton, 1990; Siriani, 1990). İşçilerin büyük bir ayaklanmayla ve grev dalgasıyla gerçekleştirdikleri 1917 Şubat devrimi Rusya'da işçi sınıfını yeni bir süreçle karşı karşıya bırakmıştır: işçi denetimi. Şubat Devrimini izleyen günlerde ülkenin bütün büyük sanayi merkezlerinde fabrika komitelerinin kurulmasıyla işçi denetimi gündeme gelmiştir. O günlerde yaygınlaşan işçi, köylü ve asker sovyetleri burjuva hükümete karşı siyasal bir odak iken, fabrika komiteleri de fabrikalarda iktisadi alana bir müdahale olarak görülebilir. Bu dönemde işverenlerin devrimi sabote etmek için işyerlerini kapatmaları ve on binlerce işçiyi işten çıkarmaları yaygın bir hal almıştır. Lenin ve Bolşevikler fabrika komiteleri, sovyetler ve sendikalar aracılığıyla "işçi denetimi" sloganını, Ekim'e giden süreçte işçiler açısından yaşamsal öneme sahip bir slogan olarak sahiplenmişlerdir. Ekim Devriminin ardından, iktidarın ele geçirilmesi ve üretim araçlarının kamulaştırılması

¹ İşçi konseyleri Batı Avrupa reform modelleri olarak da öne çıkmıştır. Örneğin İsveç örneği buna işaret eder. İşyerinde işçilere katılımcı modellerle yönetimde yer verilir. İşçi kooperatiflerinden bazılarında da süreç içinde kapitalist yönelimleri ve kapitalist işletme sistemlerini benimseyenler olmuştur. Bu yazı çerçevesindeki deneyimler, kapitalist işleyişe eklenilen değil, bu işleyişe alternatif potansiyelleri daha görünür olanlardır.

sonrasında Bolşevikler için temel sorulardan biri üretimde kararları kimin vereceği olmuş ve üretim süreçlerinde işçi denetiminin sağlanması hedeflenmiştir. İşçi denetimi ile amaçlanan, sermayenin kurduğu otoriter ilişkilerin sonlandırılması ve işçi sınıfının üretim noktasındaki egemenliğinin kurulmasıdır. İkinci olarak ise “iktidarı almak” hem toplumu hem de üretimi yönetmek anlamına gelmektedir. İşçi denetimini gerçekleştirecek yöntem ise fabrika komiteleri olarak belirlenmiş ve onlara denetim yetkisi verilmiştir. Bu komiteler hem işçi denetiminde hem de sosyalist devlete karşı sorumlu olmuşlardır. Fabrika komitelerinin yönetimi yalnızca kendi işyerleriyle sınırlıdır. Bu sınırlı bakış açısı ise sanayide dağınıklığa ve karışıklığa yol açmış ve ekonominin bütünsel değerlendirmesinde sorunlar yaratmıştır. Dağınıklık ve karışıklığa karşı bu süreci yönetebilmek için Yüksek Ekonomi Konseyi (*Vesenska*) kurulmuş, fabrika komiteleri de sendikalara bağlanmıştır. Bu düzenlemeler ile merkezi ve yerel organlar işçi denetim mekanizmaları olarak komitelerin yerini almıştır.

Fabrika komitelerinin ardından fabrika konseyleri deneyimleri gündeme gelmiştir. Gramsci, 1917 Devriminin de etkisiyle, fabrika konseyleri üzerinde önemle durmuş ve İtalya’da sovyetler pratiği benzeri bir konsey deneyiminin uygulanabilirliğini ve bunun yollarını tartışmıştır. İtalya’da 1919-1920 yılları *İki Kızıl Yıl* olarak anılır ve fabrika konseyleri deneyiminin gücünün görüldüğü yıllardır. Bu yıllarda İtalya’da sanayi ve tarımda yapılan binlerce greve milyonlarca işçi katılmıştır. Gramsci (1971) *Hapishane Defterleri*’nde, konseylerde “Sokratçı sorgulama yöntemiyle” işçilerin öz saygılarını kazanmalarının ve deneyimleri üzerine düşünerek somut ve pratik bir bilinç kazanmalarının önemini vurgular. Gramsci’ye göre konseyler işçilerin kendi etkinliklerinin özgül bir örgütlenme biçimidir. “İyi ve yararlı biçimde üretmek için iş birliği içinde olmanın ve dayanışmanın” örgütü olarak konseylerde kardeşlik ve sevgi bağları çoğalmakta, böylece işçiler arasında dayanışma da artmaktadır.

Politikleşmiş işyerleri de tarihsel köklerde önemli yer tutmaktadır. Fabrika işgal eylemleri kimi zaman tek bir fabrikada görülmekte, kimi zamansa birçok fabrikaya yayılarak bir harekete dönüşmektedir. Tarihsel süreç içerisinde, çeşitli ülkelerde büyük fabrika işgal dalgaları görülmüştür. Bunların en önemlileri, 1920 yılında İtalya’da, 1936 yılında Fransa’da ve 1968 yılında bir kez daha Fransa’da patlak veren fabrika işgal hareketleridir (Gürler, 2023).

Fabrika işgal eylemleri, kapitalist mülkiyet ve çalışma ilişkilerine bir müdahaledir. İşçiler fabrika işgal eylemlerine çok çeşitli gerekçelerle başvurabilirler (Tuckman, 2021). Gerekçeleri bazen ücrete ve çalışma koşullarına ilişkin taleplerini işverene duyurabilmek, bazense çalıştıkları fabrikaların kapanmasını önlemek olabilir. İşçiler bazen, makro ölçekte veya işletme ölçeğinde yaşanan kriz nedeniyle kapanan fabrikalarını işgal ederek

tekrar üretime başlarlar. Bu tarz fabrikalara işçi özyönetimi adı da verilmektedir (Southgate, 2021).

İşyerlerinde özyönetim için “işgal fabrikaları” kavramı da kullanılmaktadır (Meyer ve Chaves, 2009) Sahte iflaslarla fabrikaları kapatan işverenlere karşı, işçilerin bu kapanan fabrikaları tekrar üretim yapar hale getirmesidir. Andres Ruggeri (2021), işgal fabrikaları demek yerine “geri kazanılmış fabrikalar” demeyi yeğlemektedir. Kapitalizmle birlikte üretim araçlarına sahip olanların, ücretli emeği tahakkümü altına aldığı üretim tarzında, mülkiyet ilişkilerini bir nevi yıkararak işçilerin zaten kendilerine ait olması gereken üretim merkezlerini tekrar ele geçirmesi, geri kazanma olarak adlandırılmaktadır.

Burjuva sosyal bilimleri üretim noktasını iktisadi yapının parçası olarak görmekte ve teknik bir örgütlenme şeklinde ele almaktadır. Üretim noktası iktisadi yapının ana unsuruyken siyasal ve ideolojik alanlar ise bunun dışındadır. Bu yaklaşımın temeli kapitalizmde iktisadi ve siyasal olan arasındaki ikilik ve ayırmda yatmaktadır (Wood, 2008). İktisadi alan her türlü politik belirlenimden ve mücadeleden –yani siyasetten- bağımsız teknik-teknokratik bir alan olarak kurulmaktadır. Oysa kapitalist toplumsal yapı bu iki alanın tarihte hiç olmadığı kadar birbirine bağlandığı bir yapısal nitelik arz eder. İktisadi alanın teknik bir üretim örgütlenmesi olarak görülmesi ve siyasetin iktisadi alan dışında yürütülmesi gerekliliğinin sürekli tekrarlanması, üretim noktasında üretilen artı-değeri ve onun politik niteliğini gizler. Buna göre işçi sınıfı haklar ve talepler için mücadelesini verecekse bunun yeri işyeri dışındaki alanlardır. İşyerinin ve üretimin bilgisi tekniktir ve sermayenin tekelinde olmalıdır.

Oysa işyeri yalnızca malların ve hizmetlerin üretildiği teknik bir alan değildir, siyasetin, siyasal aygıtların ve toplumsal ilişkilerin de üretildiği ve yeniden üretildiği politik bir alandır. Politikleşmiş işyeriyle birlikte işçiler üretim noktasında da söz sahibi olurlar (Southgate, 2021). İşyerlerindeki özyönetim deneyimlerini bu anlamda sermayeye terkedilmesi beklenen alana bir müdahale olarak görülebilir.

İşyerlerinin yanı sıra mahalleler de özyönetim pratiklerinin hayata geçtiği alanlardır. Buralarda özyönetim doğrudan doğruya merkezi bir siyasal iktidar organına dayanmayan, halkın kendi yaşam alanıyla ilgili sorunları tartışarak ortak bir sonuca varabilme deneyiminin bir organı ve ifadesidir. Her mahallede halk komiteleri kurularak sorunların envanterinin çıkarılması önerisi Gramsci’de (1971) de önemli bir yer tutar.

Tüm bu deneyimler üzerinden özyönetimlerin temel ve ortak özelliklerini incelemek mümkündür. İlk olarak bu tür yapılar tabandan gelen mücadelenin örgütsel ihtiyaçlarına anında cevap vererek ortaya çıkmışlardır (Cohen, 2021). Gerçek yakıcı sorunlar ve gerçek talepler özyönetim süreçlerinde paylaşılmakta ve ortaklaşmaktadır.

İkinci olarak doğrudan demokrasiye dayanmaktadırlar. Kitlesel toplantılar, tartışmalar herkesin sürece katılmasını sağlar. Bu anlar, işyerinde patronu, burjuva siyasetinde parti başkanlarını dinleyenlerin sessizliğinin kırıldığı zaman ve mekanlar olarak ortaya çıkmaktadır. Tüm katılanlar aynı ölçüde içinde yer alıp söz alımları bile süreç öğretici ve cesaretlendirici olmaktadır (Tuckman, 2021). Egemen siyasetin tek taraflı, iktidara dayalı ve hiyerarşik yapısı sarsılmaktadır. Bu deneyimler, sınıfın kolektif söz söyleme iradesini kolektif politik eylemliliğe tahvil edebilecek aracı siyasal formlar olarak belirirler.

Üçüncü olarak kolektif varoluş kavramı belirleyicidir. Her tarih ve coğrafyada ekonomik, siyasal ve ideolojik baskı esas itibarıyla insanın kolektif varoluşunu yok eder. Bu nedenle bu baskıyı geriletecek, ortadan kaldıracak tek yöntem sınıfın kolektif varoluşunu üretebileceği çabayı mümkün kılmaktır. Bu çabayı mümkün kılan yer ve zaman ise sınıfın özyönetim deneyimleridir (Ruggeri, 2021).

Dördüncü olarak özyönetimler kolektif özneleşme sürecidir. Toplumsal sınıflar kolektif hareket yeteneğine kavuştukça özne niteliği kazanabilirler. Komiteler, konseyler, meclisler emekçilerin konuştuğu, ürettiği ve geleceğe sahip çıktığı yapılar olarak ortaya çıkmaktadır (Ness ve Azzelini, 2021). Sınıfın kendi sözünü söyleyebileceği ve nesne konumundan kurtulup özneleşeceği deneyimlerdir.

Beşinci olarak sınıfın öz güveninin onarılmasında özyönetim deneyimleri kritiktir. Üretimin yönetilmesi ve bölüşülmesi konusunda özyönetimler, kendi çevresinden başlayarak tüm topluma öz güven ve özlemlerinin ete kemiğe bürünmesi anlamında gelecek güvencesi verir (Fişek, 1970). Kolektif yaşamın sadece duyurulması değil şeffaf biçimde katılım süreçleriyle alenileştirilmesi, yani tüm toplumun bilgisine ve giderek katılımına açık hale getirilmesi emekçiler için önemli bir deneyimdir.

1.1. Özyönetimin Türkiye'deki Kökleri

Türkiye işçi sınıfı tarihinde 1960'lar ve 1970'lerde dünyadaki örneklerine benzer çeşitli özyönetim deneyimleri bulunmaktadır. Bu deneyimlerin önemli bir kısmı maden işçilerine aittir. Alpagut, Aşkale ve Yeni Çeltik deneyimleri, özyönetim konusunda önemli örneklerdir.

Alpagut İşçi Özyönetimi

1969 yılında Anadolu'da Çorum'un Alpagut köyünde yaklaşık 800 kişi Linyit işletmesini 35 güne yakın yönettiler.² Onlar, Alpagut'ta özyönetimi gerçekleştirenler, civar köylerde yaşayan ve çalışmak için madenden başka toprak, tarım gibi olanağı olmayan, bu olanakları ellerinden alınanlardır.

² Alpagut deneyimi için bkz. Fişek, 1970; Narin, 2013, 2014.

Tarımsal arazilere el konulmasıyla topraksızlaştırılan köylüler zorunlu olarak işçileşmeyle karşı karşıyadılar. Orman ürünleri kaçakçılığı gibi alternatif geçim olanaklarının da sınırlandırılmasıyla madencilik çok kısa sürede mülksüzleştirilerek tarımdan koparılan eski köylü hanelerin ana geçim kaynağı haline gelir. İşçi istihdamında her haneden yetişkin bir erkeğin işe alınmasına öncelik verildiğinden 1970'lere gelirken üç köydeki (Alpagut, Tutuş, Çiftlik) yetişkin erkeklerin neredeyse tamamı madende çalışmaktadır.

Bu köylerden gelen işçiler 13 Haziran 1969'da yönetimi ele geçirdiler. Alpagut Linyit İşletmesinde ücretler düşüktü, çalışma güvenliği yoktu, iş kazaları ve meslek hastalıkları yaygındı. İşçiler aylardır yaptıkları grevlerden sonuç alamamışlar, iki aydan fazladır ücretleri ödenmemişti. Linyit'te çalışmaktan başka bir geçim kaynakları yoktu. 1969 yılında yaklaşık 800 işçi bir forum düzenlediler. Forumdan yönetimi ele geçirme kararı çıktı.

35 günlük özyönetim deneyiminde işçiler işçi genel kurulu ve işçi konseyinden oluşan iki kademeli bir yönetim yapısı kurdular. Üretime katılan tüm işçilerin oluşturduğu işçi genel kurulu, üretimi yönetmek, satışı düzenlemek ve kontrol etmek gibi yürütme işlerini üstlenen bir işçi konseyi seçti. İşletmenin eski yönetiminden memur ve muhasebecileri kendilerine bağladılar. Diğer yöneticilerin işlerine son vererek onların görev ve yetkilerini işçi konseyine devrettiler.

İşçi konseyi kömürün üretimini ve satışını üstlendi. Üretimde çalışma ve dinlenme saatlerini düzene bağladı, çalışma disiplini oluşturdu, yeni iş bölümü düzenlemeleri yaptı. Bu süreçte ODTÜ'den gelen mühendisler de denetimlerde bulundular.

Onlar özyönetimin toplumsal meşruiyetini yarattılar. İşçilerin kurduğu satış kurulu, işçilerin inisiyatifini işyerinden satış alanına doğru genişledi. Alpagut'ta üretilen kömür daha önce devlet işletmelerinden özel işletmelere doğru torpil ve yandaşlıkla dağıtılır, sıra köy halkına hatta köy okullarına hiç gelmezdi. Oysa işçi yönetimiyle köy okullarına öncelik verildi. Bu da özyönetimin toplumsal meşruiyetini hız kazandırdı.

Satış miktarı ve satışlardan elde edilen gelirler kadar harcamaların da açık bir dökümü yapıldı. Yolsuzluğun, karaborsanın ve fahiş fiyatın kaldırılması da halk içinde meşruiyeti büyüttü. Civar köylerde oturan ailelerin ve yakınların özyönetime desteği giderek arttı. Babası, kardeşi, eşi madende çalışan köylüler de destek verdiler.

İşçi yönetiminin kökleşmesi bu yönetimi sona erdirmeye sürecini hızlandırdı. İlk başlarda işçilerin beceremeyeceğini düşünerek hareketsiz kalan yetkililer harekete geçtiler. Vali, İçişleri Bakanlığı'na giderek madenin devralınması için incelemelerde bulunulmasını talep etti. 16 Temmuz 1969 akşamı, Ankara'dan getirilen Jandarma Birliği ocakları ele geçirip işçi

yönetimini sona erdirdi. 35 günlük işçi konseyi ve işçi yönetimi deneyimi tarihe önemli bir nottur.

Onlar ve Alpagut öz örgütlülüğün, konsey yönetiminin, işçilerin söz ve karar hakkının bir anıdır. “Bir kayan yıldız gibi, görünür ve kaybolur” (Fişek, 1970).

Yeni Çelték: Madenden Bölgeye İşçi Özyönetimi

Bir başka önemli tarihsel deneyim de Yeni Çelték direnişidir.³ 1976-1980 tarihleri arasında Yeraltı Maden-İş sendikasının öncülüğünde konseylere dayalı bir örgütlenmedir bu. Konseyler hem işyerini hem bölgeyi etkidiler. Yeni Çelték direnişinde 1980’de başlayıp 33 gün süren bir özyönetim deneyimi de yaşandı. 800 kadar işçi yaklaşık 33 gün boyunca işçi özyönetimini hayata geçirdiler.

Amasya’nın Suluova ilçesinde bulunan Yeni Çelték Maden İşletmesi bölgedeki şeker fabrikası için gerekli kömürü üretmektedir. Böylelikle maden işletmesi ve şeker fabrikası, madencinin, köylünün, küspeyi-pancarı kamyona yükleyen yabacıların, kamyoncuların ve bölge halkının tüm kaderini belirlemektedir.

Bölgedeki sendika işveren yanlısıydı. Bu koşullarda Yeraltı Maden-İş sendikası Yeni Çelték’te örgütlenmeye başladı. Mücadelenin içinde sendikalaştı ve toplu sözleşmelerde hak sahibi oldu. Bu sadece madenciler için değil yabacılar ve şeker pancarı üreticisi köylüler için de önemli bir gelişmeydi.

“Konseyler” formunda örgütlenme süreci yaşandı. Her biri 20-25 işçiden oluşan, işçilerin söz ve karar haklarının olduğu konseyler, işyerinin örgütlenmesinde ve yönetiminde, toplu iş sözleşmelerinin taslaklarının hazırlanmasında, toplu iş sözleşmelerinin uygulanmasında, işçi sağlığı ve iş güvenliğinin sağlanmasında aktif rol aldılar. Konseyler işe alımlarda da söz sahibiydi. İşçi ihtiyacı olduğunda özyönetim, köy komitelerine ve bölgedeki derneklere haber gönderirdi. Komite ve dernekler işe en çok ihtiyacı olanı belirlerdi.

İşçi Konseylerinin yanı sıra İşletme İşyeri Konseyleri de söz ve yetki sahibi olmaya imkan verdi. İşletme İşyeri Konseyleri işveren ve işçi temsilcilerinden oluşmaktaydı. Bu konseyler toplu sözleşmelerde kabul edilmişti. İşletme İşyeri Konseyleri işyerinin sevk ve idaresinde işçileri de sürece dahil etmekteydi

“Ortak mücadele komiteleri” formunda örgütlenme de deneyimlendi. Yeni Çelték direnişinde bölge emekçileriyle birliktelik kuruldu. Bölgede yer alan diğer emekçilerin de örgütlendiği bölgesel bir mücadele zemini yaratıldı. Kuşkusuz bu noktada bölgedeki siyasal örgütlenmelerin ve demokratik kitle

³ Yeni Çelték deneyimi için bkz. Gümüş, 2023; Bütün, 2015; Narin, 2013.

örgütlenmelerinin oldukça büyük payı vardı. Bölgede Devrimci Yol hareketinin varlığı ve gücü oldukça belirleyiciydi. Ayrıca bölge halkının kaderinin birbirine çok bağılı olması da belirleyiciydi. Şeker fabrikasına pancar satan köylüler, pancarı traktörden fabrikaya indiren yabacılar, şeker fabrikasına kömür sağlayan Yeni Çeltek işçileri, ısınmak için kömüre ihtiyaç duyan bölge halkı. Tüm bu bağlar Yeni Çeltek direnişinin bölgeyi sarmasına imkan verdi.

1980'e geldiğinde Yeni Çeltek işletmesinde uyuşmazlıkla sonuçlanan toplu sözleşmeler karşısında ocakların zarar ettiği gerekçesiyle şirket yönetimi ocakları kapattığını açıkladı. Bunun üzerine grevin yetmeyeceğini görerek 26 Nisan 1980'de işletmeyi işgal eden işçiler üretimi sürdürdüler.

Özyönetim günlerinde üretimin ve hesapların şeffağça planlanması, sürecin üretimden dağıtıma ve satışı doğru genişlemesi işletmenin dışını da etkiledi. Kömürün satış ve pazarlaması halkla birlikte yapıldı. Köylerde karaborsa ortadan kaldırıldı. Yakacak sorunu çözüldü. Kömür doğrudan işletmeden halka dağıtıldı.

Özyönetim günlerinde tüm hayat yeniden kuruldu. Katılımcı doğasıyla ve kamuya kendini açan yapısıyla çember genişler, özyönetimin toplumsal meşruiyeti arttı. İşçilerin kendi öz güvenine ve öz gücüne sahip çıkması maden dışındaki köy komiteleri ve işçi derneklerine de örnek oldu. Böylece özyönetim devam ettikçe madendeki komiteler ile köy komiteleri, yaba işçilerinin dernekleri, öğretmen örgütleri (TÖBDER), köy dernekleri arasında her alanda dayanışma ilişkileri genişledi.

Özyönetimin son günlerinde valilik ve bakanlık yetkilileri, işçi servis araçları ve kömür kamyonlarına el koydu, işletmenin telefonlarını kesti. Sendika bu yüzden 29 Mayıs'ta greve başladı. Yeni Çeltek Maden İşletmesindeki grev ve hayatın yeniden örgütlenmesi 12 Eylül 1980 darbesiyle bastırıldı.

2. Özyönetim Tartışmalarında Teorik ve Politik Kuraklıklar

Özyönetimin tarihsel birikimini ve köklerini inceledikten sonra tarihte yol alınırca, 1990'ların sonu ve 2000'li yıllarda dünya genelinde neoliberalizme karşı yükselen itirazlarla karşı karşıya gelmek kaçınılmazdır. Yükselen itirazlar çeşitli toplumsal muhalefet hareketlerini ortaya çıkarmıştır. Bu hareketler forumlar, konseyler, komiteler ve meclisler şeklinde örgütlenmişlerdir. Bu muhalefet hareketleri belirli bir süre ciddi bir heyecan ve beklenti yaratsa da, yıllar içerisinde onların örgütlü bir süreklilik sergileyememeli ve siyasal iktidarlara ciddi bir alternatif üretmemeleri tartışma konusu olmuştur. Söz konusu bu oluşumlarda postyapısalcılığın, post-Marksizmin ve posmodernizmin teorik ve politik olarak hakim rengi oluşturduğunu söylemek mümkündür. İlk olarak bu deneyimler

incelenecektir. Ardından ise bu deneyimlerdeki teorik ve politik kuraklıklara değinilecektir.

1990'ların ikinci yarısından itibaren toplumsal hareketler dünya genelinde ağlar oluşturmaya ve neoliberal hegemonyaya karşı alternatif stratejiler aramaya başladı. 1999'da Seattle'da sendikacılar, çevreciler, sivil toplum örgütleri bir araya gelerek geniş bir koalisyon oluşturdular ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün toplantılarını bloke ettiler. Seattle'ın ardından bir protesto dalgası gelişti ve 2001 yılının başında Dünya Sosyal Forumu (DSF) örgütlendi. Bu forum hem protesto hem de alternatiflerin tartışıldığı bir platform olarak şekillendi. 2001 yılından 2010 yılına kadar, DSF üzerinde on binlerce toplumsal hareket, sivil toplum kuruluşu ve sendika bir araya gelip ortak tartışmalar yürüttü ve ortak eylem planları geliştirdi (Santos, 2006; Yıldırım, 2020).

DSF'nin ardından, 2010'larda tüm dünyada alternatif arayışlar yükselmiş ve siyasal gündeme damga vurmuştur. Bu açıdan İspanya'da Öfkeliiler, ABD'de İşgal Et hareketleri, Kuzey Afrika'da Arap Baharı, Yunanistan'da Syriza ve Türkiye'de Haziran Direnişi gibi eylemler bu dönemin en önemli örnekleri olmuştur.

Latin Amerika'da ise 1990'larda gelişen direnişler, 2000'lerdeki sürekli kriz ortamında daha da artmaya ve genişlemeye başlamıştır. Başta Arjantin, Brezilya ve Uruguay gibi ülkelerde görünür olan toplumsal hareketler, neoliberalizme alternatif olarak halkın taleplerini ön plana çıkaran bir mücadele pratiğine dönüşmüştür.⁴ Bu pratikler ve talepler halk komiteleri, uluslararası dayanışma ağları, işgal fabrikaları, halk kooperatifleri biçiminde her ülkenin kendi özgün koşulları doğrultusunda şekillenmiştir (Özbudun vd., 2005). Bu deneyimler, halkın kendi sorunlarının çözümünü parlamento yerine özyönetimde geliştiren oluşumlar halini almıştır (Petras ve Veltmeyer, 2007).

1990'ların sonu ve 2000'li yılların başında Avrupa'da, Latin Amerika'da ve ABD'de ortaya çıkan itirazlar ve özyönetim deneyimlerine ilham veren kuşkusuz yeni toplumsal hareketlerdir. Bu hareketlerin yeni olarak nitelendirilmesi hem odaklandıkları konuların hem de öznelinin eski hareketlerden farklı oluşudur (Tilly, 2008; Scott, 1990; Melucci, 1989). İşçi sınıfı mücadelesine göre daha geniş alanlarda mücadele veren bu yeni hareketler ortak olanı kuracak teorik ve pratik yeni değerler geliştirmişlerdir. Bu açıdan 19. yüzyılın işçi sınıfı merkezli, kitlesel, iktidar talebi içeren bütünlüklü hareketlerinden farklı olarak; belirli alanlara özgü sorun odaklı

⁴ Bu noktada Venezuela ve Chavez deneyimine özel bir not düşmek gerekmektedir. Venezuela'da Hugo Chavez önderliğinde başlatılan "Bolivarcı Devrim", bölgesel ölçekte ABD'nin müdahaleci tutumuna karşı anti-empyalist bir hattın yaratılmasını, ulusal ölçekte ise yıllarca dışlanan emekçi halk için katılımcı, özyönetime dayalı demokratik mekanizmaların geliştirilmesini ve refahın toplumun geniş kesimine yayılmasını içeren bütünlüklü bir süreci ifade ediyordu (Mert, 2005). Bu yönleriyle farklı bir yerde durmaktadır.

eylemler ve talepler içeren, parçalı ve yatay örgütlenen kolektiviteler şeklinde ortaya çıkmışlardır. Bu anlamda oldukça heterojen öğeler içeren yeni hareketler kent hareketleri, çevre hareketleri, etnik tanınma temelli hareketler, kadın ve eşcinsel hareketleri, ırkçılık karşıtı hareketler gibi çeşitli içeriklerde ve farklı formlarda hayat bulmaktadır (Kaderoğlu Bulut, 2021: 43).

1990'ların sonu ve 2000'li yıllarında dünya üzerindeki forum ve komite deneyimlerinde bir baskın yaklaşım da müştereklerdir. Müşterekler ortak, yaygın ve halka açık olarak tanımlanmaktadır (Adaman vd., 2017; Dardot ve Laval, 2018). İnsanlarının aktif katılımıyla gerçekleşen ortaklaşma eylemlerine ve ilişkilerine işaret etmektedir. Neoliberalizmde kentsel ve doğal ortak varlıkların sermaye birikimine dahil edilmesi ve suyun, ormanların ve kentsel mekanların sermayeye transferine karşı bir itiraz olarak yükselmiştir. Bu anlamda doğal müşterekler (hava, su, dereler, orman, tarım arazileri, otlaklar, deniz, kıyıları, tohumlar vb.), kentsel müşterekler (meydanlar, parklar, yollar vb.) ve sosyal ve kültürel müşterekler (sanat, bilgi, bilim, kültür, dil, tarihi eserler, internet vb.) olarak tanımlanmaktadır. Üretim, kullanım, paylaşım ve kararların alınmasında ortaklıklar taşıyan varlıklardır. Müşterekler çok katmanlı ve çok boyutludur, hem herkesin hem de hiç kimsenin olana işaret ederler.

Neoliberalizme karşı yükselen özyönetim deneyimlerinde, onlara ilham veren toplumsal hareketlerde ve müştereklerde postmodernist, postyapısalcı ve post-Marksist yaklaşımlar hakim olmuştur. Bu yaklaşımlar sınıfsal analizden uzaklaşarak geliştirdikleri analiz çerçeveleriyle teorik ve politik bir kuraklığa yol açmışlardır. Bu kapsamda daha önceki özyönetim deneyimlerinden sınıfa, toplumsal özneye, örgütlenme sürecine ve siyasal ufka dönük değerlendirmeleriyle uzaklaşmaktadırlar.⁵

Bu yaklaşımlara göre özyönetim süreçlerinin öznesi toplumsal sınıflar değildir. Bu çerçevedeki ilk sorun alanı, üretim ilişkileri içinde yer alış ile toplumsal-siyasal düzlemde tutum alış arasındaki ilişki sorunudur (Özüğurlu, 2002). Bu noktada sınıf kuramına ekonomik belirlemecilik eleştirisi yöneltilir. İkinci sorun alanı, sınıfsal olan ve olmayan ya da doğrudan doğruya emek-sermaye çelişkisinden kaynaklanmayan toplumsal çelişkilerle sınıf çelişkisi arasındaki ilişkilerin nasıl ele alınacağıdır. Bu noktada sınıf kuramına sınıf indirgemeciliği eleştirisi getirilir. Üçüncü sorun alanı, sınıf mücadelesi ile toplumsal değişim arasındaki ilişkiye dairdir ve merkezinde işçi sınıfının dönüştürücü kapasitesini sorgulayan özcülük eleştirisi yer alır

Söz konusu yaklaşımlarda etnisite, toplumsal cinsiyet ve kimliklerle şekillenen bir “ötekiler” kavrayışı hakimdir. Toplum içindeki farklı konumlanışları adlandırmak için “ezilenler”, “madunlar”, “sınıf-altı”,

⁵ Buradaki tartışmaya temel oluşturan kaynaklar Laclau ve Mouffe (2017), Hardt ve Negri (2004), Holloway (2015), Bonefeld vd. (2017), Kioupikiolis ve Katsambekis (2016).

“prekarya”, “kent paryaları”, “tehlikeli sınıflar” gibi çeşitli kavramlar dolaşıma sokulmaktadır (Wackuant, 2022; Standing, 2014; Spivak, 2023). Politik özneler artık bir sınıf içinde konumlanmış özneler değil, ırk, toplumsal cinsiyet ve etnisite gibi farklı özellikleriyle tanımlanan karmaşık kolektif öznelerdir. Bu karmaşık özneler de söylem aracılığıyla kurulmaktadır. Dolayısıyla, toplumsal ve tarihsel gelişmeler/olaylar arasında bir nedensellik ve zorunluluk kurmak, “büyük anlatılar inşa etmek” artık mümkün değildir. Negri’nin (2006: 64) ifadesiyle “direniş artık fabrika işçisinin direnişi değildir; toplumsal düzeye yayılmış, üretken emeğin yenilik ve taşkınlığına, üretici öznelerin otonom elbirliğine, biyopolitik tahakkümün ötesinde kurucu güçler geliştirmeye dayanan yepyeni bir direniştir.”

Neoliberalizme karşı yükselen itirazlarda ortaya çıkan forum, konsey gibi oluşumlarda “farklılıklar ile yan yana durma” fikri öne çıkmaktadır. Bireyler kültürel, etik ve etnik varoluşları ile özyönetim alanındadırlar. Farklılıklarla yan yana durma, toplumsal ayrışmanın sınıfsal karakterini görmezden gelmekte ve toplumsal ayrışmayı kültürel kategoriler ve kimlikler içerisinde yeniden dağıtmaktadır. Bu siyaset kavrayışı bireysel haklar, radikal demokrasi, insan hakları, kimlikler, kültürler ve etnisiteler üzerinde yükselmektedir. Üretim ve bölüşüm ilişkilerinin tarihsel ve yapısal nitelikleri göz ardı edilerek sürdürülen bir “farklılıklar siyaseti” ortaklıklara dayalı özyönetim oluşturabilme kapasitesini yok etme potansiyeli taşımaktadır. Bu süreçte muhalefetin odağı bölüşüm ve örgütlenme gibi sorunlardan kimlik ve kültür üzerine kurulu bir kamusalığa kayma eğilimi içermektedir.

Özyönetim deneyimlerinde “yataylık”, “merkezsizlik” ve “lidersizlik” vurgusu çok belirgindir. Katı, dikey ve hiyerarşik modellerin karşısına çıkan merkezsiz, birbirinden uzaklaşan, hiyerarşik olmayan, yatay örgütlenme tarzlarına köksaplar ya da rizomlar olarak da adlandırılmaktadır (Deleuze ve Guattari, 2005). Küresel neoliberal politikalar, finansallaşma, post-fordist üretime ve dijital teknoloji ile dönüşen zaman ve mekan birlikte değerlendirildiğinde, örgüt formlarında dönemin ruhuna uygun paralel, enformel, esnek, dağınık, yatay ve gevşek yapılar vurgulanmaktadır.

Bu özyönetim deneyimlerinde öne çıkan siyasal ufuk ise burjuva sivil toplum alanı içerisine yayılan pazarlıklar ve müzakereler alanı olarak kavranmaktadır. Verilen mücadele ve yükseltile talepler temel olarak ahlaki ve etikdir (Laclau ve Mouffe, 2017). Bu da özyönetim hedefinin ve yönünün belirsizleşmesine ve sadece “yaşanabilir bir kapitalizm” ile sınırlı kalmasına zemin yaratma tehdidini oluşturmaktadır.

3. Özyönetim Deneyimlerinde Ufuklar

Son dönem, özellikle 2010’lu yılların ardından, neoliberalizmin içinde bulunduğu siyasal ve iktisadi kriz daha ağırlaşmakta ve derinleşmektedir. Finansallaşma ve metalaşma süreçleri bir yandan emekçileri her geçen gün

zorlaşan güvencesiz ve geleceksiz çalışma ve yaşam koşullarına tabi kılmaktadır. Diğer yandan ise toplumun büyük çoğunluğu için ciddi bir proleterleşme ve yeniden proleterleşme süreci yaşanmaktadır. Bu krizi 90'lar ve 2000'lerin ilk yıllarındaki özyönetim pratiklerinin formları ve talepleri ile karşılamak mümkün görünmemektedir. Özellikle 2008 küresel krizi ve ardından tüm dünyada gelişen sağ popülist ve otoriter dalga, bu hareketlerin ve örgüt formlarının etkisinin gerilemesine ve kapsadıkları toplumsal kesimlerin dağılmasına neden olmuştur. Bu süreçte bir yandan da sınıf karakteri daha belirgin fakat siyasal arayış içinde olan yeni itiraz ve mücadeleler gündeme gelmiştir.

21. yüzyılda özyönetim tartışmalarındaki teorik ve politik kuraklık olarak tanımlanan etkinin karşısına bu deneyimlerin sınıfsal karakterini öne çıkaran bir tartışmayı koymak önemlidir. 2010'lu yılların ardından tüm dünyada yükselen itiraz ve eylemlerin sınıfsal karakterini incelemek, özyönetim geleneğinin birikimini geleceğe taşımak için anlamlı olacaktır. İlk olarak özyönetimlerin öznelere, ardından talepleri ve örgütlenme formları, son olarak da siyasal ufukları tartışmaya açılacaktır.

2010'lar sonrası hem dünyada hem de Türkiye'de emekçilerin kendi taleplerini görünür kılmaya çalıştığı dönemlerdir. Türkiye'de SEKA Direnişi, Tekel Direnişi, Metal Direnişi gibi örnekler yeni yüzyılda derinleşen ekonomik ve siyasal krize karşı yükselen mücadelelerdir (Kamiloğlu, 2017). Özellikle 2022 yılının başında işçi eylemleri uzun süreli ekonomik buhran koşullarında çoğunlukla örgütsüz, işyeri tabanlı ve ücret odaklı gelişmiştir (Yücesan-Özdemir, 2023). Fransa'da sarı yelekliler gündelik hayatın sınıf karakterini öne çıkaran bir eylemlilik sürecini göstermişlerdir (Paye, 2019). Bu direnişlerin önemi özyönetimsel süreçlere kapı açacak itiraz ve alternatifleri barındırmasındadır.

Son dönem forum, komite gibi örgütlenmelerin öznesi neoliberal dönemin proleterleştirdiği ve yeniden proleterleştirdiği kesimlerdir. Genişleyen taban "ortalamanın ortaklığı"nda buluşanlardır. Son dönem örgütlenme içinde olmaya çabalayanlar bir gerçekliğin altını çizmektedirler: ortalamanın kolektifliği (Özügurlu, 2018). Toplumsal muhalefetin gündeminde ise emekçilerin taleplerinin yeri artmaktadır: güvenceli iş, insan onuruna yakışır çalışma koşulları, yaşanabilir ücretler, kabul edilebilir çalışma saatleri, eğitim ve sağlığa erişim.

Son dönemde, toplumsal gündemlerin yanı sıra örgütlenme formları da yeniden düşünülmektedir. Özyönetimi sadece kendinden menkul tılsımı olan bir yataylık, hiyerarşisizlik kavramları içinde değil, kapitalizmle gerçek biçimde yüzleşerek, geleceğin toplumuna yönelik geçişi düşünerek değerlendirmek önemlidir. Son dönemde, yataylığa, lidersizliğe yapılan vurgu bizzat bu yaklaşımların kendi teorisyenleri tarafından da sorgulanmaktadır. Örneğin Hardt ve Negri (2019: 13-14) farklı konuşmalarında bu kavramların

artık tartışılması gerektiğini söylemekte ve eklemektedir: “Yatay örgütlenmeyi fetişleştirme pahasına dikey örgütlenme tarzlarını kovmak ve kalıcı toplumsal yapılara duyulan ihtiyacı görmezden gelmek korkunç bir hatadır.”

Proleterleşme süreci üzerinde yükselen yerel ve tabandan gelen özyönetim deneyimlerini dijital teknolojiler, yeni sınıf bileşimleri ve toplumsal üretimin yeni örgütlenişiyle birlikte değerlendirmek de süreci zenginleştirmektedir (Fuchs, 2021; Chandler ve Fuchs, 2021). Üretimin yeni örgütlenişiyle ortaya çıkan yeni sınıf bileşimleri, özyönetimlerin içeriği, kapsamı ve yürütülmesi gibi alanlarda olanaklar açmaktadır. Bu süreçte dijital teknolojiler ve paylaşım imkanları da özyönetimlerin kuruluşunun, işleyişinin ve demokratik niteliğinin geliştirilmesinde yeni ufuklar sunmaktadır.

Son dönemde özyönetimin siyasal ufku, proleterleşen öznelere sınıfsal talepleriyle birlikte kapitalizmin ufkunu zorlama potansiyeli taşımaktadır. Toplumsal üretim ve bölüşüm süreçleri ve bunların yönetimi gibi konularda özyönetim deneyimleri kapitalist sınırlılıkları aşacak bir kolektifliğe ve doğrudan yönetime kapı aralayabilir. Dolayısıyla bu yöntemlerdeki kendiliğindenlik, kolektif irade, karşı hegemonya ve sınıf bilinci gibi kavramlar ve kavrayışlar stratejilerin merkezinde olacak şekilde yeniden düşünülmelidir.

Genel olarak bakıldığında toplumsal öznenin, taleplerin ve siyasal ufkun dönüşümündeki ortaklık, “sınıfsal cevher” kavramıyla açıklanabilir. Özyönetim tartışmasını gelenekten geleceğe taşıyacak vurgu sınıfsallıktır. Post-kuramların yarattığı teorik ve politik kuraklık “sınıfsal cevheri”n işlenmesiyle terkedilebilir. Sınıfsal cevher kavramı Kadir Cangızbay’ın (2003: 108) “toplumsal cevher” kavramından esinlenmektedir. Cangızbay toplumsal cevheri “yaratıcı etkinliğin organik biçimde örgütlenmesi” olarak kavrar. Buradan hareketle sınıfsal cevher, işçi sınıfının toplumsal üretiminde, yönetiminde ve geleceğinde kurucu özne olma çabasının işlenmesidir. 21. yüzyılın özyönetimleri, sınıfsal cevheri ortaya çıkaracak politik ve pratik çabalar üzerinde yükselmelidir.

Sonuç: Gelenekten Geleceğe

Bu çalışma, özyönetim deneyimlerini gelenekten geleceğe taşımayı ve tartışmayı amaçladı. Son yıllarda hem dünya genelinde hem Türkiye özelinde güvencesiz ve geleceksiz çalışma koşulları, yoğun işsizlik, neoliberal politikalar işçi sınıfını siyasal ve toplumsal alandan dışlarken, onu çok daha itaatkar ve güçsüz bir konuma itmektedir. Bu noktada, işçiler arası dayanışma, güven ve kolektif özneleşmeyi var edebilmek, sınıfın kendi öz saygısını ve direnme noktalarını/pratiklerini güçlendirecek özyönetimle mümkündür.

Gelenekten geleceğe aktarılacak özyönetimin öznesi toplumsal sınıflardır. Sınıf, kapitalist üretim ilişkilerini hem açıklama hem de onu aşma

gücüne sahip bir analitik kategori ve tarihsel öznedir. 21. yüzyılın özyönetim deneyimleri kapitalist ilişkilerin sınıfsal karakterine dayandığı ve bu karakteri politikleştirdiği ölçüde etkili ve kapsayıcı olacaktır.

Gelenekten geleceğe aktarılabak özyönetimin siyasal talep ve itirazları, işçilerin ekonomik, siyasal ve toplumsal talepleri ve hedefleri doğrultusunda şekillenmelidir. Genelleşmiş proleterleşme süreçleri işçi sınıfının taleplerini toplumun temel talepleri haline getirmiştir. Dolayısıyla üretimin yönetilmesi ve bölüşülmesinin ve toplumsal yaşamın yeniden örgütlenmesinin doğrudan kanalları olarak özyönetimler sınıfsal talepler ve eşitlik, toplumsal adalet gibi sınıfsal ilkeleri temel almalıdır.

Gelenekten geleceğe aktarılabak özyönetimin siyasal ufku, kapitalizmi aşacak oluşumlar ve mücadele yöntemleri üzerinde yükselmelidir. Özyönetimin temeli, mülkiyet ilişkilerinin kolektifleştirilmesi ve siyasal alanda doğrudan demokrasinin gerçekleştirilmesidir. Siyasal ufku kapitalizmin ötesine taşıyabilmek kendiliğindenlik, kolektif irade, karşı hegemonya, sınıf bilinci gibi kavramları yeniden düşünmek ve teorik ve politik olarak tarihsel mücadeleyi yenilemek ve yinelemekle mümkündür.

Sonuç olarak sınıfsal cevheri işleyecek özyönetim pratikleri, neoliberalizmin yarattığı tahribata karşı bugünün itirazlarının ve yarının inşasının ileri ve kurucu örnekleri olarak kavranmalı ve değerlendirilmelidir.

Kaynakça

- Acar, Erhan (2019). *Çalışma Hayatında Özyönetim Deneyimleri: Kazova Örneği*, (İstanbul: SAV Yayınları).
- Adaman, Fikret, Akbulut, Bengi ve Kocagöz, Umut (2017), *Herkesin Herkes İçin, Müştereklere Üzerine Bir Antoloji*, (İstanbul: Metis Yayınları).
- Anweiler, Oskar (1990), *Rusya'da Sovyetler* (Çev. Temel Keşoğlu), (İstanbul: Ayrıntı).
- Azzellini, Dario (2016), “Güncel Tarih: İşçi Konseyleri, Kooperatifler, İşgaller, O Yeşil Ağacın Söyledikleri” (Çev. Ulus Atayurt), *Express Dergi*, 21, s. 144, 42-48.
- Briton, Maurice (1990), *Bolşevikler ve İşçi Denetimi (1971'den 1921'e Devlet ve Karşı Devrim)* (Çev. Necmi Erdoğan), (İstanbul: Ayrıntı).
- Bonefeld, Werner, Gunn, Richard, Holloway, John ve Psychopedis, Kosmos (2017), *Açık Marksizm: Geleneklere Karşı* (Çev. Şükrü Alpagut), (İstanbul: Otonom Yayıncılık).
- Bütün, Onur (2015), *Yedi Kat Yerin Altından Uğultular Geliyor - Yeni Çeltek'ten Soma'ya Maden İşçileri*, (Ankara: Dipnot).
- Cangızbay, Kadir (2003), *Sosyalizm ve Özyönetim*, (Ankara: Ütopya Yayınları).

- Chandler, David ve Fuchs, Christian (2021), *Dijital Nesnelere, Dijital Özneler* (Çev. Gamze Boztepe), (İstanbul: NotaBene).
- Cohen, Sheila (2006), *Ramparts of Resistance: Why Workers Lost Their Power and How to Get it Back*, (Londra: Pluto).
- Cohen, Sheila (2021) “Kızıl Köstebek: Devrimci Dönüşümün Aracı Olarak İşçi Konseyleri”, *Yönetim Bizde, Mülkiyet Bizde* (Der. Immanuel Ness ve Dairo Azzellini) (çev. Ç. E. Şahin), (Ankara: Notabene): 87-111.
- Dardot, Pierre ve Laval, Christian (2018), *Müşterek: 21. Yüzyılda Devrim Üzerine Deneme*, (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları).
- Fişek, Kurthan (1970), “Alpagut Linyit İşletmesi İşgalinin Birinci Yıldönümünde”, *Emek*, Temmuz, 2, s. 17–35.
- Fuchs, Christian (2021), *Dijital Kapitalizm Çağında Marks'ı Yeniden Okumak* (Çev. Diyar Saraçoğlu), (İstanbul: NotaBene).
- Gramsci, Antonio (1971), *Selections From Prison Notebooks*, (New York: International Publishers).
- Gümüş, Güneş (2023), “Yeni Çeltik Direnişi: Madenden Bölgeye Yayılan İşçi Özyönetimi”, *Çalışma ve Toplum*, 1, 76, s. 455-486.
- Gürler, Deniz (2023), *İşçi Denetimi Mücadelesi: İşgal, Direniş, Üretim*, (İstanbul: İletişim).
- Hardt, Michael ve Negri, Antonio (2004), *Çokluk, İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi* (Çev. Barış Yıldırım), (İstanbul: Ayrıntı Yayınları).
- Hardt, Michael ve Negri, Antonio (2019), *Meclis* (Çev. Akın Emre Pilgir), (İstanbul, Ayrıntı).
- Holloway, John (2015), *İktidar Olmadan Dünyayı Değiştirmek* (Çev. Pelin Sıral), (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Kaderoğlu Bulut, Ç. (2021) “Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi: Kurucu Fikirler, İçerik ve Eleştiriler Bağlamında Bir İnceleme”, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication (TOJDAC)*, 11 (1), s. 42-63.
- Kamiloğlu, Cansu Alaçam (2017), *Sınıf, Direniş ve İletişim: TEKEL, Metal ve SEKA Direnişi Örnekleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kioupkiolis, Alexandros ve Katsambekis, Giorgos (2016), *Radikal Demokrasi, Kitlenin Biyopolitikası, Halkın Hegemonyası*, (İstanbul: KÜY Yayınları).
- Laclau, Ernesto ve Mouffe, Chantal (2017), *Hegemonya ve Sosyalist Strateji, Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru* (Çev. Ahmet Kardam), (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Lebowitz, Michael (2006), *21. Yüzyıl için Sosyalizm* (çev. Pelin Üçer ve İbrahim Akbulut), İstanbul: Yordam

- Lenin, Vladimir İlyiç (2009), *Seçme Yazılar* (Çev. Sungur Savran), (İstanbul: Yordam Kitap).
- Luxemburg, Rosa [1899] (1993), *Sosyal Reform mu Devrim mi?* (Çev. Nihal Yılmaz), (İstanbul: Belge).
- Mert, Ali (2005), *Venezuela'da Neler Oluyor?*, (Ankara: NK Yayınları).
- Melucci, Alberto (1989), *Nomads of the Present: Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society*, (Temple University Press).
- Meyer, L. ve Chaves, M. (2009), "Wings of Freedom: An Argentine Factory under Workers' Control", *Socialism and Democracy*, 23 (3), s. 167-179.
- Narin, Ö. (2013), "Alpaguttan Kazova'ya İşçi Özyönetim Deneyimleri ve Özyönetimin Olanakları", *SAV Almanak 2012*, (Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları).
- Narin, Özgür (2014), "Türkiye İşçi Sınıfı Tarihinde İşçi Özyönetim Deneyimleri Ve Kriz Dönemlerinde Özyönetimin Olanakları", *DİSK-AR*, 3, s. 48-61.
- Negri, Antonio (2006), *İmparatorluktaki Hareketler-Geçişler ve Görünümler* (Çev. Kemal Atakay), (İstanbul: Otonom Yayınları).
- Ness, Immanuel ve Azzellini, Dario. (2021), (der.) *Yönetim Bizde, Mülkiyet Bizde: Paris Komünü'nden Günümüze İşçi Denetimi* (Çev. Çağatay Edgücan Şahin), (Ankara: Notabene).
- Nettl, Peter (1996), *Rosa Luxemburg* (Çev. Osman Akınhay), (İstanbul: Everest).
- Özbudun, Sibel vd. (2005) *Latin Amerika Başkaldırıyor*, (İstanbul: Ütopya).
- Özüğurlu, Metin (2002), "Sınıf Çözümlemesinin Temel Sorunları", *Praksis*, (8), s. 29-50.
- Özüğurlu, Metin (2018), "Sarı Yelekliler: Eksiklikler, Fazlalıklar", *BirGün*, 23 Aralık.
- Panitch, Leo ve Leys, Colin (2008), (Der.) *Küresel Parlama Noktaları, Emperyalizme ve Neoliberalizme Karşı Tepkiler* (çev. Tuncel Öncel), (İstanbul: Yordam Kitap).
- Paye, J. C. (2019), "The Yellow Vests in France: People or Proleteriat", *Monthly Review*, 71, 02, <https://monthlyreview.org/2019/06/01/the-yellow-vests-in-france/>
- Petras, J. ve Veltmeyer, H. (2007) *Latin Amerika'da Devlet İktidarı ve Toplumsal Hareketler* (çev.A. E. Demirhan), İstanbul: Kalkedon
- Ruggeri, Andrés (2021), "Arjantin'de Geri Kazanılmış İşletmeler: İşgal, Direniş, Üretim", *Yönetim Bizde, Mülkiyet Bizde* (der. Immanuel Ness ve Dario Azzellini) (Çev. Çağatay Edgücan Şahin), (Ankara: Notabene): 495-521.
- Santos, Boaventura De Sausa (2006), *The Rise of the Global Left: The World Social Forum and Beyond*, (Londra: Zed Books).

- Scott, Alan (1990), *Ideology and the New Social Movements*, (Londra: Unwin Hyman).
- Siriani, Carmen (1990), *İşçi Denetimi ve Sosyalist Demokrasi: Sovyet Deneyimi* (çev. Kumru Başoğlu), (İstanbul: Belge Yayınları).
- Smith, Jackie ve Johnston, Hank (2002), *Globalization and Resistance: Transnational Dimensions of Social Movements*, (Oxford: Rowman & Littlefield Publishers).
- Southgate, Samuel J. (2021), “İşçi Özyönetiminden Devletin Bürokratik Kontrolüne: Cezayir’de Özyönetim”, *Yönetim Bizde, Mülkiyet Bizde* (Der. Immanuel Ness ve Dario Azzellini) (çev. Çağatay Edgücan Şahin), (Ankara: Notabene): 315-341.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (2023), *Madun Konuşabilir mi?* (Çev. Emre Koyuncu), (Ankara: Dipnot).
- Standing, Guy (2014), *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf* (Çev. Ergin Bulut), (İstanbul: İletişim).
- Tilly, Charles (2008), *Toplumsal Hareketler 1768-2004* (Çev. Orhan Düz), (İstanbul: Babil).
- Tuckman, Alan (2021), “İşçi Denetimi ve Fabrika İşgali Siyaseti: Britanya, 1970’ler”, *Yönetim Bizde, Mülkiyet Bizde* (der. Immanuel Ness ve Dario Azzellini) (Çev. Çağatay Edgücan Şahin), (Ankara: Notabene): 385-409.
- Wacquant, Loïc (2022), *The Invention of the ‘Underclass’: A Study in the Politics of Knowledge*, (Londra: Polity Press).
- Wood, Ellen Meiksins (2008), *Kapitalizm Demokrasiye Karşı Tarihsel Maddeciliğin Yeniden Yorumlanması* (çev. Şahin Artan), (İstanbul: Yordam).
- Yıldırım, Yavuz (2020), *Sosyal Forum’dan Öfkeliilere*, (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Yücesan-Özdemir, Gamze (2023) *Proleterlerin Gündüzü: Günümüzde İşçi Sınıfı Kültürü ve İletişimi*, (Ankara: İmge).

Extended Abstract

As the first quarter of the 21st century comes to a close, there is a debate about the significant exclusion of the working class from societal and political governance processes both globally and in Turkey. Dominant economic, political, and institutional structures are pushing the working class away from societal processes and political participation. Pressures in every aspect of neoliberal social life are increasing, exacerbating exploitation, indebtedness, and alienation. In a process where capitalism threatens and undermines job security, occupational safety, education, and health, it is important to consider

the possibilities for the working class to re-engage in decision-making processes.

One of these possibilities is self-management experiences. Self-management has always emerged as significant experiences in historical processes. Neighborhood assemblies, councils, committees, forums are among the most important examples of this. Self-management can be organized not only in workplaces but also in neighborhoods and different areas of life. These experiences have encouraged the working class to participate in decision-making processes and to assert control over both its own and society's future. While criticizing dominant capitalist production relations, they also present alternatives. This study aims to examine the gains and lessons left by experiences manifested in different forms at different historical moments and geographies, along with the horizons they transmit to the present and future. Accordingly, the study seeks answers to the following questions: Where can the historical roots of self-management be found? What are the theoretical and political differences in self-management discussions? How can self-managements be established to create their own future, generate collective energy, and take initiative in life?

This study consists of three parts. The first part discusses the historical roots and past of self-management. Common features in self-management experiences such as assemblies, committees, and councils throughout historical processes are highlighted. These structures emerged in response to the organizational needs of bottom-up struggles. They are based on direct democracy. Collective existence is decisive. Economic, political, and ideological pressures mainly eliminate the collective existence of individuals in every historical period and geography. Therefore, the only way to diminish or eliminate this oppression is to make possible the effort of the class to produce its collective existence. Self-managements are processes of collective subjectification. As social classes acquire collective movement capabilities, they can gain subjectivity. Self-management experiences are critical in restoring class confidence. Self-managements, in managing and distributing production, provide a guarantee for the future in terms of the realization of their confidence and aspirations for the entire society, starting from their surroundings.

The second part evaluates the theoretical and political orientations of self-management experiences since the 1990s. The social movements and commons that inspired rising self-management experiences against neoliberalism have been dominated by postmodernist, post-structuralist approaches. These approaches have led to a theoretical and political drought by moving away from class analysis and evaluating class, social subject, organizational process, and political horizon. In these approaches, the subject is not social classes. There is a prevailing perception of 'others' shaped by ethnicity, gender, and identities. The idea of "standing alongside differences"

is prominent. Individuals are within the realm of self-management with their cultural, ethical, and ethnic existences. Standing alongside differences ignores the class character of social fragmentation and redistributes social fragmentation within cultural categories and identities. This political perception rises on individual rights, radical democracy, human rights, identities, cultures, and ethnicities. A "politics of differences" sustained by disregarding the historical and structural qualities of production and distribution relationships poses a potential threat to the capacity to establish self-managements based on partnerships. The political horizon that stands out in these self-management experiences is perceived as an area of negotiations and bargaining spreading into the bourgeois civil society sphere. The struggle waged and the demands raised are fundamentally moral and ethical. This poses a threat to the ambiguity of the goal and direction of self-management and limits it to just a "livable capitalism".

The final part discusses the accumulations of self-management from tradition to future with the opportunities of the 21st century, referring to these accumulations and opportunities as horizons. The political and economic crisis within which neoliberalism finds itself has deepened in recent years. It seems unlikely to meet this crisis with the forms and demands of self-management practices in the 1990s and the first decade of the 2000s. Particularly, the 2008 global crisis and the subsequent rise of a global wave of right-wing populism and authoritarianism have led to the regression of the impact of these movements and organizational forms and the dispersal of the social segments they encompassed. In this process, on the one hand, new objections and struggles with a more distinct class character but in search of a political quest have emerged. The subjects of recent forum-like organizations, committees, etc., are the sections proletarianized or re-proletarianized by the neoliberal era. It is also important to evaluate self-management experiences rising on the process of proletarianization along with digital technologies, new class compositions, and the new organization of social production. New class compositions emerging with the new organization of production open up possibilities in areas such as the content, scope, and conduct of self-managements. In this process, digital technologies and sharing opportunities also offer new horizons in improving the establishment, operation, and democratic nature of self-managements. In the 21st century, the political horizon of self-management carries the potential to challenge the horizon of capitalism together with the class demands of proletarianized subjects. Self-management experiences in matters such as social production and distribution processes and their management can open the door to a collectivity that transcends capitalist limitations. Therefore, concepts and understandings such as spontaneity, collective will, counter-hegemony, and class consciousness should be reconsidered at the center of strategies.